

10. **Французькі сільгоспвиробники переконані, що закарпатські селяни мають великий потенціал**
<http://zakarpattya.net.ua/News/55325->

11. www.geograt.com.ua/brasil/664-brasil/-agriculture

Рецензент: д.е.н., професор Павлов В.І.

УДК 368.91.009.12

Н. М. БІЛОУС

ДИНАМІКА КОНЦЕНТРАЦІЇ РИНКУ СУБ'ЄКТІВ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано динаміку індексу Герфіндаля-Гіршмана та окремих показників концентрації вітчизняного ринку суб'єктів страхування життя, охарактеризовано стан конкуренції на ньому.

In this article have been analyzed the dynamic of index of Gerfindal-Girshmans and specific numbers of the concentration of the national life insurance market, also characterized life insurance market competitive situation.

Ключові слова: конкуренція, концентрація ринку, індекс Герфіндаля-Гіршмана, коефіцієнт концентрації ринку, ринок суб'єктів страхування життя.

Проблема конкуренції та підвищення рівня конкурентоздатності національного ринку страхування життя набуває актуальності в усіх країнах світу. Особливо гостро це питання постало під час світової фінансової кризи й буде актуальним у період розвитку фінансових ринків.

Питання комплексного аналізу стану конкуренції ринку страхування життя України є новим і недостатньо дослідженим. Аналізу процесів концентрації й розробки окремих аспектів цієї наукової проблеми присвячено праці таких учених, як О. Селиверстова, М. Александрової, Р. Сушко, О. Гаманкова, О. Залетов, А. Нечипорук, А. Шірінян.

© Білоус Н.М. - старший викладач Національного університету водного господарства та природокористування

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження динаміки концентрації ринку впливає на поведінку страхових організацій чим вище рівень концентрації, тим більшою мірою організації залежать одна від одної, тим меншою є схильність до суперництва, а більшою до співробітництва. Тому можна припустити, що чим вище рівень концентрації, менш конкурентним є ринок.

У дослідженнях ринків використовують дані економічної активності корпорацій, їх вплив на економічну поведінку інших суб'єктів економічних відносин та результативність діяльності економіки в цілому. Наприклад, у журналі Fortune щорічно складається і публікується Fortune Global 500 — рейтинг найбільш крупних світових компаній, критерієм складення якого є виручка компаній. В Україні рейтинг найбільших підприємств, що публікується у журналі «ТОП-100. Рейтинг кращих компаній України», визначають за обсягом чистого доходу [1].

Для об'єктивного визначення впливу операторів ринку на рівень його концентрації, а відтак конкуренції, потрібно враховувати ринкову частку кожного з них.

Індекс Герфіндаля-Гіршмана показує вплив найбільших страхових компаній на стан ринку та розраховується за формулою:

$$HHI = \sum_{i=1}^n X_i^2, \quad (1)$$

де X_i — частка i -того суб'єкта на ринку, %, n — кількість суб'єктів на ринку у досліджуваному періоді.

Значення ННІ може змінюватись від 0 до 10000. За мінімальної концентрації на ринку ННІ близький до 0. За максимальної концентрації на ринку ННІ наближається до 10000. За ситуації, коли ННІ менше 1000, ринок вважаємо безпечним з погляду монополізації. У таких умовах питома вага найбільшого оператора на ринку не може перевищувати 31 %, двох найбільших — 44 %, трьох найбільших — 63 %.

Отже, під час аналізу конкурентного середовища на ринку виникає потреба індекс Герфіндаля-Гіршмана доповнити показником концентрації ринку, який передбачає визначення сумарної частки кількох найбільших компаній.

Для визначення рівня монополізації (концентрації) ринку страхування життя використовують коефіцієнт концентрації

(CR-Concentration Ratio), який визначають для перших трьох, чотирьох (або п'яти) і перших десяти найпотужніших страховиків ринку. Для визначення коефіцієнту концентрації встановлюється ринкова частка кожної страхової компанії за певний проміжок часу, а потім підсумовуються частки трьох (чотирьох, восьми, десяти) компаній із найвищими ринковими частками.

Порогова частка ринку – це найпростіший кількісний критерій, перевищення якого дозволяє регулюючим органам віднести підприємство до категорії монополістів або тих, які займають домінуюче становище на ринку. Одразу слід зазначити, що в Україні, відповідно до ст. 12 Закону України «Про захист економічної конкуренції», діє поріг у 35% [4]. Оскільки даний показник застосовується до окремого підприємства, то він не дає характеристики структури ринку товару в цілому.

У дослідженнях економістів і науковців України і звітних даних Держфінпослуг України монопольне становище на ринку страхування життя розглядається за допомогою питомої ваги суб'єктів господарювання за надходженнями валових страхових премій. Проте, на нашу думку, концентрацію ринку страхування життя можна визначити і за розміром страхових виплат.

Згідно п. 10.1.2. Методики визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку вважається монопольним середовище, на якому частка:

- одного суб'єкта господарювання (CR -1) перевищує 35%;
- трьох або двох суб'єктів господарювання (CR-3) перевищує 50%;
- п'яти або чотирьох суб'єктів господарювання (CR-5) перевищує 70%.

Економічний сенс вказаних порогових значень полягає в тому, що у випадку $CR1 > 35$ високою є ймовірність індивідуального домінування на ринку; $CR3 > 50$ відповідає так звана «жорстка» («тверда») олігополія; $CR5 > 70$ «розпливчата» олігополія. При цьому у двох останніх випадках існують різні варіанти на ринку залежно від поведінки його найбільших учасників. Якщо між ними відсутня конкуренція, то має місце колективне домінування чи навіть колективна монополія; якщо ж спостерігається

значна конкуренція (вона проявляється в активній ціновій політиці, постійному підвищенні якості, активній маркетинговій і рекламній політиці), то ринок слід розглядати як конкурентний [3].

Таблиця 1

Порівняльна характеристика індексів

Переваги	Недоліки
Коефіцієнт концентрації	
Легкість і швидкість розрахунку. Загальновизнаний індекс.	Застосовується лише для найбільших установ і не надає характеристики структури ринку в цілому. Недоліком цього показника є відсутність урахування всіх страхових організацій, що діють на цьому ринку, оскільки для аналізу ринку може мати велике значення кількість суб'єктів господарювання, на яких залишається решта обсягу ринку цього товару. Крім того, значний вплив на структуру ринку має можливість протидії «аутсайдерів» ринкової влади значущих суб'єктів ринку, яке може мати місце при певній структурі ринку.
Індекс Герфіндаля-Гіршмана	
Відповідає основним вимогам правил оцінки переваг окремих показників концентрації. Найпопулярніший інструмент і є вихідною точкою розрахунку для інших індексів концентрації. Можна проаналізувати ситуацію за всім ринком страхування життя, оскільки він враховує загальну кількість страхових організацій, що на ньому діють.	Індекс стає менш чутливим до зміни кількості страхових компаній за умов їх значної кількості.

Оскільки коефіцієнт концентрації не дозволяє диференціювати «ринкову роль» різних учасників, то за наявності повної інформації про страхові організації кращою є оцінка концентрації ринку одночасно за допомогою коефіцієнта концентрації та індексу Герфіндаля-Гіршмана, що показує, яке місце на даному ринку займають більш дрібні учасники і чи є при певному переліку страхових організацій передумови до протидії з боку більш дрібних учасників ринку у ринковій владі найбільших.

Всі ринки, залежно від показника концентрації (CR-3) та індексу Герфіндаля-Гіршмана (HHI), поділяють на три групи:

- слабо концентрований ринок: $CR-3 < 45\%$; $HHI < 1000$;
- ринок із помірною концентрацією: $45\% < CR-3 < 70\%$; $1000 < HHI < 2000$;
- висококонцентрований ринок: $70\% < CR-3 < 100\%$; $2000 < HHI < 10000$.

Мета статті – полягає у визначені конкурентного середовища на ринку страхування життя України за основними показниками: коефіцієнтом концентрації та індексом Герфіндаля-Гіршмана.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток національної економіки передбачає формування відповідних умов, здатних забезпечити ефективне функціонування вітчизняного товаровиробника, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Саме оцінка стану конкурентного середовища на ринку дасть змогу виявити основні проблеми та окреслити пріоритетні напрями його подальшого розвитку.

Економічна концентрація – це процес набуття контролю за зростаючою часткою ринку все меншою кількістю суб'єктів. Саме концентрація визначає структуру страхових ринків, поведінку учасників конкурентного процесу та ступінь ефективності використання фінансових ресурсів.

Зростання числа діючих страхових компаній до 2011 року може свідчити про посилення конкуренції на ринку, оскільки усі страхові компанії різняться між собою за величиною активів та обсягом діяльності, тобто своєю ринковою вагою.

Проаналізуємо динаміку показників концентрації ринку страхування життя за період з 2003 року по перше півріччя 2013 року табл. 3.

Таблиця 2

**Динаміка кількості страхових компаній страхування
життя**

Роки	Кількість компаній зі страхування життя
2004	45
2005	50
2006	55
2007	65
2008	72
2009	72
2010	67
2011	64
2012	63
I півріччя 2013	62

Таблиця 3

Показники концентрації ринку страхування життя

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	I пів 2013
Топ3	69,23	56,3	52,1	58,5	52,1	51,2	54,3	49,7	51,3	43,8	49,2
Топ5	68,3	67,1	66,1	67,6	65,5	63,1	64,2	65,1	67,2	66,1	67,4
Топ10	95,3	93,0	91,2	90,1	86,4	78,0	80,9	83,7	87,1	89,8	90,7
Індекс Г-Г	1941,8	1443,8	1257,7	1466	1234	1126,1	1134,8	1214,5	1207	956,7	1135,5

Частка валових премій зі страхування життя, належна першим 3 страховикам, складає у 2004 році 56,25% (у 2003 році цей показник становив 69,23%). Першим 10 страховикам життя належить 93% зібраних премій (95,3 у 2003 р.). В цілому по ринку страхування життя індекс Герфіндаля - Гіршмана (ННІ) склав 1 443,87 (у 2003 р.- 1 941,8). Наведені дані свідчать, що на ринку страхування життя у 2004 році помірна монополізація ($1000 < \text{ННІ} < 1500$) та спостерігалася позитивна тенденція до зростання рівня конкуренції на ринку страхування життя, рівень якої увійшов у помірні межі.

У 2005 році частка валових премій зі страхування життя, належна першим 3 страховикам, складає 52,1% (у 2004 році цей показник становив 56,3%). Першим 10 страховикам життя належить 91,2% зібраних премій (93,0% у 2004 р.). В цілому по ринку страхування життя індекс Герфіндаля - Гіршмана (ННІ) склав 1 257,7 (у 2004 р. - 1 443,87). У 2005

році на ринку страхування життя зберігалася помірна монополізація, але при цьому спостерігалася позитивна тенденція до зростання рівня конкуренції на всьому страховому ринку України.

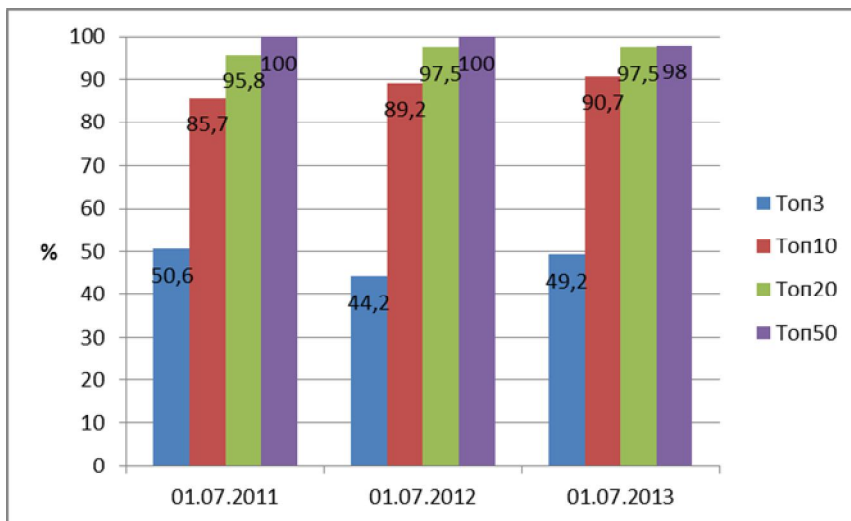

Рис. 1. Концентрація ринку страхування «Life» за розмірами валових премій

У 2006 році частка перших 3 компаній у валових премій зі страхування життя становила 58,5% (в 2005р. - 52,1%, в 2004 р. - 56,3%); перших 10-ти страховиків - 90,1% (в 2005р.- 91,2%, у 2004 р. - 93,0%). В цілому по ринку страхування життя індекс Герфіндаля - Гіршмана (ННІ) склав 1 465,99 (в 2005р. - 1 257,7 та в 2004 р. - 1443,87), де рівень концентрації ринку порівняно з попередніми роками практично не змінився.

У 2007 році частка перших 3 компаній у валових премій зі страхування життя становила 52,1% (в 2006р. - 58,5%); перших 10-ти страховиків - 86,4% (в 2006р. - 90,1%). В цілому по ринку страхування життя індекс Герфіндаля - Гіршмана (ННІ) склав 1234,0 (в 2006р. - 1 465,99). Рівень концентрації ринку та монополізації залишився на тому ж рівні, що і у попередні роки.

Дані з 2008-го по 2009 рік подано в таблиці 3. А в 2010 році можна констатувати, що незважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій 95,9% акумулюють 20 СК "Life" (29,9% всіх СК "Life").

У 2011 році ситуація залишилася практично незмінною у порівнянні з 2010 роком. Концентрація ринку страхових послуг України продовжує зберігатись на досить високому рівні і у 2013 році. Концентрація ринку страхування «Life» за часткою трьох найбільших страховиків на кінець I півріччя 2013 років) збільшилась до 49,2%. В той же час збільшилась частка, яку займають 10 найбільших учасників ринку страхування «Life», і за підсумками I півріччя 2013 року вона складала 90,7%.

В умовах монопольного ринку найпотужніші страховики фактично не зазнають значної конкуренції завдяки своїй владі, коли вони можуть диктувати свої умови, обмежувати й витіснити конкурентів із ринку, підвищувати тарифи і тримати їх на рівні, що перевищує рівень, зумовлений конкуренцією.

Беручи до уваги проведені розрахунки, можна зробити висновок про стабільність аналізованого ринку в цілому, а також його порівняльну стійкість, характер конкуренції в сенсі стратегії поведінки першої половини гравців і останньої групи яка відрізняються між собою, а саме перші три компанії ведуть більш агресивну політику на ринку. У цілому ж досліджувані показники дозволяють охарактеризувати ринок страхування життя України як висококонцентрований, з нерозвиненою конкуренцією та значним ступенем монополізації.

Отже:

1. Страхові компанії з великою ринковою часткою користуються більшою довірою з боку клієнтів, особливо за нестабільної економічної ситуації, тому саме у них концентруються ресурси. Клієнти вважають такі страхові компанії “надто великими, аби держава допустила їх банкрутство”;

2. Концентрація у страховому секторі сприяє залученню коштів великих фірм до інвестування в економіку.

3. Збільшення частки страхової компанії на ринку надає йому стратегічні переваги з точки зору ефекту масштабу як у залученні ресурсів, так і в переході на новий рівень;

4. Великі страхові компанії мають можливість здійснювати більш диверсифіковану діяльність, що сприяє зниженню ризиків;

5. Емпірично доведено, що висококонцентровані ринки стійкіші до проявів кризових явищ [Thorsten Beck, Asli Demirgüç-Kunt and Ross Levine Bank Concentration, Competition, and Crises: First results. – 2004];

6. Страхові компанії зі значною ринковою часткою перетворюються на інноваційних лідерів: вони запозичують кращий досвід у світових лідерів, що суттєво прискорює динамізм розвитку страхового сектору в цілому.

Серед негативних наслідків концентрації варто насамперед виділити такі:

1. Домінування на ринку великих страхових компаній дає змогу їм отримувати значні прибутки. Високі прибутки у період економічного зростання об'єктивно призводять до втрати контролю над ризиками під час криз;

2. І якщо надмірна ризиковість невеликих страхових компаній держава як регулятор досить легко може контролювати, то у великих страхових компаній рівень інструментів виходить на наддержавний рівень і є слабо контрольованим з боку національних наглядових установ.

Бібліографія

1. Ігнатюк А. І. **Концентрація галузевих ринків в умовах глобалізації** / Ігнатюк А. І. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua

2. **Огляд ринків фінансових послуг та підсумки діяльності небанківських фінансових установ за 2003-2013 рік.** /Додаток до розпорядження Нацкомфінпослуг. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00425.pdf>

3. Привалова О.М. **Аналіз конкурентного середовища на ринку страхування життя України** / Привалова О.М. // Економіка. фінанси. право. – 9. 2012 – С. 14-18.

4. **Про захист економічної конкуренції:** Закон України від 11.01.2001 №2210-III // zakon1.rada.gov.ua

Рецензент: д.е.н., професор Павлов В.І.

РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ВИПЛАТИ ПРАЦІВНИКАМ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ

Обґрунтовано доцільність розкриття інформації про виплати працівникам у фінансовій звітності суб'єктів державного сектору

The necessity of disclosure of employee benefits in the financial statements of public sector entities

Ключові слова: фінансова звітність, виплати працівникам

В Україні триває реформування бухгалтерського обліку та фінансової звітності суб'єктів державного сектору відповідно до міжнародних стандартів. Оскільки, фінансова звітність суб'єктів державного сектору є однією з ключових ланок даного процесу, вона потребує уваги зі сторони законодавства.

Питанням обліку та фінансової звітності у державному секторі присвячені роботи Л. Гуцайлюк, Р. Джоги, С. Зубілевич, Т. Канєвої, Л. Кіндрацької, О. Клименко, М. Лучко, Т. Писаренко, Н. Позняковської, С. Свірко, Н. Сушко М. Чумаченко, І. Фаріона та інших. Слід відмітити, що основні напрямки та положення реформування обліку в державному секторі відповідно до сучасних вимог мають і законодавче підтвердження, а саме: Постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки» [1], Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі.

Метою даної статті є аналіз виплат працівникам у державному секторі та розкриття даної інформації у фінансовій звітності.